En samarbejdsmodel under forandring

Nogle træk af forholdet mellem Socialdemokratiet og fagbevægelsen i efterkrigstiden

Af Tage Bild

Socialistiske partier uden en solid faglig basis har svært ved at udvikle sig til mere end ideologiske diskussionsklubber med risiko for isolation og kort levetid. Fagforeninger uden stabil politisk støtte bliver let til svage ofre for politiske og konjunkturelle svingninger. Den indsigt har på forskellige tidspunkter fået små grupper af revolutionære socialister til at arbejde for organisationer, der integrerer økonomisk og politisk kamp i en fasttømret organisatorisk enhed.

Sådan startede den socialdemokratiske bevægelse også i 1870'erne. Men i praksis viste organisationsformen sig hurtigt at rumme nogle alvorlige problemer, idet fagforeningens dobbeltstilling som både politisk og fagligt organ gjorde den til en svag mindretalsorganisation, som arbejdsgiverne let kunne nedkæmpe.

Ved »Gimle-kongressen« i 1876 forsøgtes det politiske og faglige arbejde delt på den måde, at man oprettede to ledende organer: en »Hovedbestyrelse«, der skulle lede det politiske arbejde, og en »Lokalbestyrelse«, der skulle tage sig af det faglige arbejde. Men, som det udtrykkes i den klassiske fagforeningshistorie: »Resultatet af denne Reform var to Hoveder på en Krop«, der ikke gav fagforeningerne noget selvstændigt manøvrerum.[1]

Begrundelsen for den endelige deling, som Anthon Mundberg formulerede i Socialdemokraten i 1877, har næppe tabt sin gyldighed selvom der i mellemtiden er gået over 100 år:

> »Hvis den faglige sags fremgang skal betinges af, at alle eller så godt som alle vedkommende fags medlemmer er socialister, kan hverken socialismen eller fagbevæ-

gelsen komme nogen vegne. Det er en ødelæggende sammenblanding af hinanden uvedkommende ting...Hvis alene det at ville have noget for sit arbejde gør en mand til socialist, så behøves der ingen agitation for socialismen, for hvilket menneske på jorden ønsker ikke sit arbejde godt betalt? Nej, fagforeningerne må blive ét, og det socialdemokratiske parti noget andet«.[2]

Resultatet blev at man i 1878 oprettede »Det socialdemokratiske Forbund« som en selvstændig politisk organisation. Samtidig blev der taget fat på en reorganisering af fagforeningerne for at øge deres styrke som faglige kamporganisationer. Den politiske og faglige gren (samt den kooperative bevægelse) stod dog fortsat i et nært samarbejde. Principperne i denne deling har i alt væsentligt været opretholdt siden.

Problemstilling

Samarbejdet formidles gennem en lang række uformelle kanaler, ad hoc udvalg og fællesmøder. Mere formelt er det også fastholdt i LO's formålsparagraf, hvor det generelle mål, »at varetage lønmodtagernes interesser«, bl.a. søges nået ved »...*i samarbejde med Socialdemokratiet* at fremme den sociale lovgivning og anden lovgivning, som lønmodtagerne er interesseret i.«[3]

De formelle organisatoriske bånd består i at partiet og LO gensidigt indvælger to repræsentanter i hinandens forretnings-udvalg. I perioder hvor Socialdemokratiet sidder i regering består der endvidere et mere uformelt »kontaktudvalg« med medlemmer fra regeringen, den socialdemokratiske folketingsgruppe og LO's forretningsudvalg.[4] Endelig yder den økonomisk stærke fagbevægelse betydelige tilskud til partiets valgkampe og A-pressen.

Når samarbejdet skal rationaliseres refereres der ofte til erfaringer fra mellemkrigstiden. I denne socialdemokratiske »guldalder«, hvor det lykkedes partiet at dæmme op for de fascistiske strømninger og nå et højdepunkt på godt 46% af stemmerne (1935), fungerede fagbevægelse og parti som effektiv »løftestang« for hinanden.

Den tidligere LO-formand, Thomas Nielsen, nævnte i 1969 den første ferielov (fra 1938) som eksempel på, at fagbevægelsen havde fungeret som murbrækker for reformer, der siden kom alle lønmodtagere til gode, også de »borgerlige« og de uorganiserede:

»Udviklingen har simpelthen været den, at man inden for enkelte faglige områder fik tilkæmpet sig lokale ferieaftaler, som kom til at brede sig inden for hele det fag-

lige område...På denne baggrund var der skabt mulighed for, at den socialdemokratiske regering kunne få et forslag vedtaget i folketinget«.[5]

Omvendt er det efterhånden blevet en selvfølgelig viden, at Socialdemokratiets initiativer på arbejdsløsheds- og bistandslovgivningens områder dæmper muligheden for løntrykkeri og øger fagbevægelsens styrke i lønkampen. I en artikel om »Fagligt og politisk Samarbejde« udtrykte Johs. Kjærbøl det allerede i 1934 på følgende måde:

> »Den lovgivning, der på dette område er gennemført her i Danmark, har været en mægtig løftestang for de rent faglige interesser, og uden adgang til med støtte fra stat og kommune at have kunnet yde de arbejdsledige en understøttelse, der gav mulighed for en tålelig eksistens, havde det afgjort ikke kunnet lade sig gøre at opretholde det lønniveau, som danske arbejdere trods den lange depression efter krigen står på.«[6]

Med Socialdemokratiets stabile andel i regeringsmagten kanaliseredes væsentlige dele af arbejdsmarkedets fordelingskonflikter ind i det politiske system. Det indebar at den faglige kamp måtte underordnes den politiske. En væsentlig forudsætning for at »løftestangsprincippet« kunne fungere i praksis var nemlig at fagbevægelsen lagde visse bånd på sin magtudfoldelse, så strejker o.l. ikke udviklede sig på en måde, der kunne underminere bevægelsens politiske position.[7]

Selvom arbejdsdelingen naturligvis altid kan blive en kilde til konflikter, så har styrken i den danske arbejderbevægelse og evnen til at fastholde vundne resultater uden tvivl været betinget af denne velgennemtænkte »tostrengede struktur« kombineret med et nært samarbejde. Der ligger derfor en solid historisk begrundelse bag, når socialdemokrater karakteriserer delingen og udvekslingen mellem parti og fagbevægelse som selve »livsnerven« i Socialdemokratiet.[8]

Spørgsmålet, der skal rejses her, er hvordan denne mellemkrigstidens »idealmodel« for samarbejde mellem parti og fagbevægelse har fungeret i efterkrigstiden.

Det er et stort spørgsmål for en lille artikel. En kort behandling nødvendiggør i hvert fald nogle metodiske overvejelser og forbehold.

Hvad skal man hæfte sig ved?

Det kildemateriale, der kan betragtes som relevant for et studium af forholdet mellem fagbevægelse og parti, er overvældende. Forholdet er så at sige registreret dag for dag og år for år gennem dagspressen (især A-pressen), et bredt spektrum af fagblade, tidsskriftsartikler, pjecer, lokale fag-

forenings-udtalelser, kongresberetninger o.s.v. Går man »tæt« på historien opløser den sig derfor i et mylder af detaljer. Og jo tættere man går, jo lettere går man vild og taber blikket for helheden og forskellen mellem væsentligt og uvæsentligt.

Den grøft vil jeg selvfølgelig forsøge at undgå. Det implicerer at jeg må anlægge nogle væsentlighedskriterier. Dem vil jeg ganske kort formulere således:

- væsentlige er de perioder eller begivenheder, hvor den »klassiske samarbejdsmodel«, som skitseret ovenfor, ikke fungerer og er udsat for pres mod forandring.
- men vi må også spørge *hvorfor?* Hvis sådanne spændinger skyldes tilfældige (ikke vedholdende eller tilbagevendende) faktorer er de ikke betydningsfulde.
- væsentlige er derfor kun de spændinger og pres mod forandring af »modellen«, som skyldes faktorer, der fortsat må antages at bestå eller ligefrem forstærkes i fremtiden.

Det indebærer for det første, at jeg vil lægge vægt på de langsigtede udviklingstendenser, som ikke alene har haft, men som også må antages at få stigende betydning for samarbejdsmodellens levedygtighed i fremtiden.

For det andet at jeg primært har set på de perioder, hvor Socialdemokratiet har været i regeringsposition. I oppositionsperioder, hvor partiet selv kan bestemme, hvornår det vil have indflydelse, og hvornår det bedst tjener sammenholdet i bevægelsen ved at holde sig »uden for«, er der ikke store chancer for at finde brudflader og problemer i den traditionelle samarbejdsmodel.

For det tredie vil jeg primært vurdere modellens holdbarhed under lavkonjunktur og arbejdsløshed. Den lange periode med »medvind« fra slutningen af 50'erne til begyndelsen af 70'erne, hvor Socialdemokratiet kunne arbejde for en voksende offentlig sektor samtidig med at LO kunne øge reallønnen uden den store modstand, synes nu at være en historisk parantes, som næppe kan forventes gentaget.

Endelig lader jeg årene lige efter krigsafslutningen ligge. Samarbejdspolitikkens svækkelse af Socialdemokratiet og DKP's fremmarch i fagbevægelsen er godt nok interessant stof, men det udgrænses af kriteriet om de vedvarende faktorer. Situationen var speciel og forholdene »normaliseredes« hurtigt efterhånden som DKP's opbakning fordampede.

Det er naturligvis en drastisk afgrænsning. Derfor skal jeg langtfra påstå, at jeg giver en udtømmende besvarelse af spørgsmålet. Der kan være mange vigtige nuancer, der går tabt. F.eks. kan det kritiseres at jeg forbigår erfaringerne fra »helhedsløsningen« i 1963 og »arbejderflertallet« i 1966-68, men de udgrænses af betragtningen om højkonjunkturen som et specielt, ikke tilbagevendende fænomen.

Fordelen ved afgrænsningen er imidlertid, at den bliver »fremtids-rettet«. De problemer, der fanges op, kan således med ret stor sikkerhed påstås at vende tilbage og gøre sig gældende, hvis Socialdemokratiet på et tidspunkt genvinder regeringsmagten. Og det er efter min mening sådanne mere stabile eller generelle problemer i samarbejdsmodellen, som det primært må være af interesse at søge.

I forlængelse af den foretagne afgrænsning er der navnlig to problemsæt, jeg vil forsøge at skitsere.

Det første sæt problemer vedrører en »ulige« udvikling i arbejderbevægelsens politiske og faglige magtstilling, og nogle voksende vanskeligheder med at forene et socialdemokratisk regeringsansvar med fagbevægelsens interessevaretagelse. Det drejer sig især om de problemer, der hænger sammen med at ville kontrollere fagbevægelsens magtmidler. Her er perioderne 1953-57 og 1975-82 særligt interessante.

Det andet sæt problemer knytter til den hastige differentiering af arbejderklassen, der er sket i efterkrigstiden. Hvilke konsekvenser har det haft for det politiske forhold mellem SD og LO og hvordan kan det tænkes at berøre samarbejdet? Her bygger jeg på nogle almene udviklingstendenser siden 1945.

Socialdemokratiets og fagbevægelsens »ulige« styrke

Den perfekte model for fagligt og politisk samarbejde realiseres i en situation, hvor Socialdemokratiet er stærkt nok til at danne en flertalsregering. Den model blev f.eks. til virkelighed i Sverige, hvor partiet i 1938 opnåede over 50% af stemmerne og ubrudt kunne fastholde regeringsmagten (støttet af kommunisterne) helt frem til 1976 – hvilket afstedkom en grundlæggende ændring af magtstrukturen i det svenske samfund.[9]

Sådan så det i mellemkrigstiden også ud til at ville gå i Danmark. Fra 1920 til 1939 øgede SD sit stemmetal fra 32% til nær 43%. I takt hermed lykkedes det i samme tidsrum for fagbevægelsen at øge organisationsgraden blandt de manuelt arbejdende fra 37% til 54%.[10]

Denne parallelle fremgangslinie blev brudt i efterkrigstidens Danmark, som har været karakteriseret af en bemærkelsesværdig »ulige udvikling« i SD's og LO's styrkepositioner. Mens fagbevægelsen støt og roligt voksede til en organisatorisk kæmpe, så gik SD i stå og endte i dværgagtig misvækst.

Fra 1945 til 1987 voksede medlemstallet under LO (DsF) fra 0,6 mill. til 1,4 mill. og arbejdernes organisationsgrad steg til over 90%.[11] Med de kontingenter, der indløber, forvalter LO og de tilsluttede forbund i dag et budget, der må måles i milliarder.

Med SD er det gået op og ned – men mest ned. Medlemstallet toppede i 1948 med 296.000, men siden er det støt gået tilbage til omkring 100.000 ved udgangen af 80'erne. Som det fremgår af følgende oversigt har medlemsflugten været stærkest i 60'erne og 70'erne.[12]

SD's stemmeandele ved de 19 folketingsvalg efter 1945 har svinget mellem 25 og 42%. I 1980'erne er det stabiliseret på samme niveau som ved katastrofevalget i 1945, nemlig godt 30%.[13]

Når man studerer årsagerne til denne udvikling – som i forhold til 30'ernes fremgangslinie ligner en deroute – så har man især hæftet sig ved ændringerne i den sociale struktur og arbejderklassens differentiering. Det er også en væsentlig faktor.[14] Men når man sammenligner med udviklingen i Sverige synes det ikke at være en tilstrækkelig forklaring. To andre forhold bør også nævnes.

For det første har det danske SD haft en sjældent uheldig evne til at bringe sig i klemme i forbindelse med Danmarks tilpasning til det internationale system. De to største rystelser i partiets historie har således haft »udenrigspolitiske« årsager. Samarbejdet med den tyske besættelsesmagt bombede partiet tilbage fra 42,9% af stemmerne ved folketingsvalget i 1939 til 32,8% i 1945. Det andet store knæk fik partiet ved tilslutningen til EF i 1972, som spaltede partiet fra top til bund og resulterede i den hidtil største tilbagegang fra 37,3% af stemmerne ved valget i 1971 til 25,7% i 1973.

For det andet har disse to rystelser haft en delvis selvforstærkende effekt, idet partiet i de efterfølgende perioder har haft en for svag udgangsposition til at føre en »ren« eller blot tilnærmelsesvis ren socialdemokratisk politik igennem. Modsat det svenske SD har partiet således i størstedelen af efterkrigsperioden været tvunget til at samarbejde »hen over midten«. Det har – som fremhævet i Gösta Esping Andersens sammenligning af udviklingen i Danmark og Sverige – ført det danske SD til at stå for en politik, der i mangfoldige sammenhænge virkede svækkende

LAND og FOLK

Lørdag den 14. april 1951 — *Folkets vilje ★ Landets lov* — Nr. 189 - 15. årgang

Philipinerhjælpere sted deres store traditioner i den faglige kamp modte naturligvis mandstærkt op

Folkerejsning mod statsindgrebet

200.000 mennesker ved Christiansborg - Store demonstrationer overalt i Danmark

Den store demonstration fra SAS valtte stor opsigt på sin vej ind gennem byen

Dagen i går blev der indsat et bemærkelsesværdigt blad i dansk arbejderklasses historie. Opfordringen fra de fire forretningudvalg fra B & W's arbejdspladser til den københavnske arbejderbefolkning om at stoppe arbejdet og deltage i en demonstration foran Christiansborg kl. 12 blev efterlevet overalt.

I hundredvis blev der afholdt møder på fabrikker og arbejdspladser, og fra disse møder gik man direkte på gaden. Fra alle bydele i København var der hele formiddagen demonstrationstog på vej til Christiansborg.

Ved middagstid var over 200.000 mennesker forsamlet, og der vedtoges en kraftig protest imod statsindgrebet over for arbejdernes faglige rettigheder. I løbet af eftermiddagen samledes 800 tillidsmænd, som gav parole om, at arbejdet først genoptages mandag.

Overalt i landet fandt tilsvarende demonstrationer sted, og ligesom i København var man enige om, at standse alt arbejde indtil mandag.

På en magtfuld og enhedspræget måde, har Danmarks arbejderklasse givet regeringen og folketinget det eneste rigtige svar på overgrebet og diktatet om mæglingsforslagets ophejelse til lov. Med dagens begivenheder, og den totale standsning af arbejdet i dag er situationen med ét slag blevet en ganske anden. Arbejderklassen har vidst sin styrke og har det nu i sin hånd at tilkæmpe lovgivningsmagtens overgreb og tvinge arbejdsgiverne til indrømmelser.

Frederik Folkehærs statue kom til nytte både i optimismen og som talerstribune

Ingen i arbejde før mandag

Københavnske tillidsmænds opfordring til hele arbejderklassen

Efter demonstrationen foran Christiansborg samledes 800 tillidsmænd i Grundtvigs hus. Her herskede fuld enighed om, at arbejderklassen nu må holde udviklingen fast, og enstemmigt vedtoges følgende udtalelse:

»Tillidsmandsmødet i Grundtvigs hus fredag den 13. april 1951 har drøftet situationen efter protestmødet tidligere på dagen foran Christiansborg.

Tillidsmændene finder det nødvendigt på en så stærk måde som muligt, omige at vise lovgivningsmagten arbejdernes harme over indgrebet mod deres demokratiske rettigheder, og

mødet opfordrer de københavnske arbejdere til først at genoptage arbejdet fra og med mandag morgen ved normal arbejdstids begyndelse.

Til arbejdspladser, hvor man eventuelt har besluttet at stå i arbejde lørdag morgen, henstiller mødet, at man straks lørdag morgen på ny tager stilling til spørgsmålet.

Mødet finder det påkrævet, at lokale konfliktråd straks fremsætter over for arbejdsgiverne, samt at arbejdspladserne over for regering og folketing stiller deres saglige krav om pris- og avancestop.

Endelig opfordrer mødet til, at spørgsmålet om lovgivningsmagtens indgreb samt sammenkomstens- og afstemningsregler behandles på alle faglige organisationers generalforsamlinger — om nødvendigt på ekstraordinære generalforsamlinger.

På mødet valgtes et udvalg af tillidsmænd, der fik i opdrag at indkalde til et nyt tillidsmandsmøde, hvis man finder det nødvendigt, og allerede i morgen, lørdag, at opsøge DSF's ledelse for over for den at kræve, at der omgående søges optaget nye forhandlinger med arbejdsgiverne på grundlag af den stærke situation, der er opstået.

På ca. 800 tillidsmænds vegne

Peder Møller
dirigent

Inde i bladet

★ Enighed gør stærk 2
★ Soya premiere 2
★ Foran 45 timers uge i Sverige 2
★ Mødet ved Christiansborg .. 3
★ Arbejdsstandsning over hele landet 4
★ 100 tillidsmænd til møde 5
★ Folketingets beslutning 5
★ Slagteristrejke næste lørdag 5
★ Kæmpebillede fra slotspladsen 6
★ Grønther fyret som NATO-chef 7
★ Sporten 9
★ Kulturdelegation til Sovjet.. 10
★ Politiet gik amok 12
★ Bedjent dræbt i Alborg 12
★ Trafik kaos 12
★ Typografernes forhandler ... 12

Resolutionen vedtaget på mødet foran Christiansborg

på partiets muligheder for at »reproducere« sin vælgeropbakning.[15] Forligspolitikken til venstre og (især) til højre har gjort det danske SD relativt sårbart over for standhugst fra begge sider. Venstrefløjen har således siden midten af 50'erne tredoblet sin stemmeandel fra omkring 5% af stemmerne til en stabil andel på omkring 15% i 80'erne.

Men hvordan man end skal tolke årsagerne til SD's svækkelse, så har den »ulige« udvikling i styrkepositionerne i hvert fald haft en generel og kraftig effekt på forholdet mellem SD og LO. Hvor partiet (og patriarken Stauning) i 30'erne med stor autoritet kunne love arbejderne politiske resultater til gengæld for tilbageholdenhed i den faglige kamp, så har SD gennem hele efterkrigstiden lidt under en stærkt svækket autoritet over for fagbevægelsen.

I nogle perioder har partiet nærmest fungeret som halehæng til LO-kæmpen. Det drejer sig især om de perioder, hvor SD har været i opposition. Men det gælder også regeringsperioder under højkonjunkturen, hvor partiet (måske bortset fra »Helhedsløsningen« i 1963) havde for ringe autoritet til at koordinere den generelle økonomiske politik med fagbevægelsens lønkamp. Resultatet heraf blev en stærkt stigende inflation og udlandsgæld, som allerede under højkonjunkturen synes at have bevirket en langsomt svækket tillid i offentligheden til partiets styringsevner.[16]

I andre perioder (53-57 og 75-82) har SD's svage parlamentariske position den ene gang efter den anden bragt det på kollisionskurs med LO – med stærkt svækkende virkninger på hele bevægelsen.

Mens socialdemokratiske regeringer i 30'erne gentagne gange kunne gribe ind i overenskomstsituationerne med en politisk motivering og alligevel holde fagbevægelsen i ro, så endte et lignende indgreb i 1956 nærmest med et revolutionært oprør og en af historiens største demonstrationer foran Christiansborg.[17] I forhold til 30'erne var det ganske vist en skærpende omstændighed ved 1956-indgrebet, at det til lov ophøjede mæglingsforslag allerede var blevet forkastet af arbejderne ved en uraf-stemning. Denne begivenhed svækkede yderligere SD's autoritet i fagbevægelsen. I tiden derefter styrkede DKP sin position på arbejdspladserne, men den svandt hurtigt bort med den følgende Ungarn-krise. Værre var det måske, at LO (DsF) måtte konstatere en sær »upolitisk holdning«, der havde bredt sig blandt de ellers pålidelige partikammerater i fagbevægelsen:

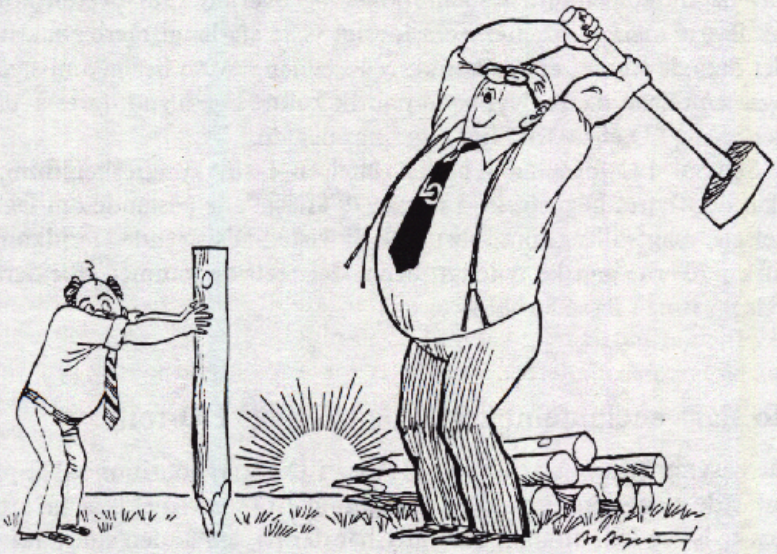
> »Vi erkender, at vi er socialdemokrater, siger de, men vi skal ikke diskutere politik her, kun de faglige spørgsmål. Der er hos disse ved at komme noget odiøst over or-

det politik. Der skal ikke tales for meget om vort parti. Det er noget, der hører valgdagen til.«[18]

1956-indgrebet i det faglige demokrati syntes således ikke at styrke venstrefløjen. Den primære effekt var, at der opstod en øget kløft mellem fagligt og politisk arbejde i de socialdemokratiske arbejderes bevidsthed.

Den langsigtede økonomisk motiverede »indkomstpolitik« i 70'erne, som de socialdemokratiske mindretalsregeringer var for svage til at legitimere med en ØD-reform eller andre »balancerende« indgreb, og som derfor ikke blev til andet end lønpolitik, endte ligeledes med en stærk reaktion fra brede lag i fagbevægelsen. De gentagne indgreb uden imødekommelse af LO's modkrav rejste en bølge af »vilde strejker« og blev efterhånden en trussel mod selve fagbevægelsens raison d'être. Som det rigtigt hed i en samtidig analyse:

»Lønarbejderne vil i længden kun acceptere løn- og arbejdsvilkår, som de har haft mulighed for at forhandle og kæmpe for. Suspenderer man permanent forhandlings- og aktionsretten, bliver hele det interne demokrati i fagbevægelsen med valg af tillidsmænd, bestyrelser, kongresdelegerede osv. derfor absurd, og de faglige aktiviteter kanaliseres over i *politiske* manifestationer mod statsmagtens overgreb. Disse

11/10 79: Temaet i Thomas Nielsens beretning på LO-kongressen var, at nu skal der flyttes hegnspæle-.

– Ikke for langsigtet, Thomas, ikke for langsigtet!

politiske aktiviteter vil foregå *uden om* de faglige organisationer, som vil miste deres autoritet i arbejderklassen, og den statslige lønpolitik vil derfor på længere sigt blive en trussel mod fagbevægelsen selv«[19]

Den – med Thomas Nielsens ord – »kupagtige« dannelse af SV-regeringen i august 1978, som aftaltes helt uden om LO, bragte forholdet nærmere bristepunktet end på noget andet tidspunkt i efterkrigstiden. Røster i LO truede ligefrem med et »historisk brud« mellem parti og fagbevægelse. En kandidat for SD i Silkeborgkredsen, Chr. Kelm Hansen, perspektiverede f.eks. den kommende overenskomstsituation i foråret 1979 med følgende ildevarslende bemærkning:

»Hvis vi skal tænke i meget sorte baner, hvis regeringen f.eks. til foråret foretager sig et eller andet, som LO igen er fuldstændig afvisende overfor, vil der være meget, meget stærke kræfter i fagbevægelsen, som siger: Nu må vi bryde med Socialdemokratiet og helt køre vort eget løb.«[21]

Det blev dog ved truslerne. Men at der var tale om betydningsfulde spændinger mellem SD og LO kom også til udtryk ved, at 90 SID-afdelinger, repræsenterende ca. 120.000 medlemmer, i begyndelsen af 1979 kom med en usædvanlig kraftig advarsel mod fortsatte indgreb i lønkampen.[21] Dette sammenstød danner uden tvivl baggrund for at SD opgav de indkomstpolitiske ambitioner og overlod 1981-overenskomsten til de frie markedskræfter, som iøvrigt viste sig langt mere effektive når det drejede sig om at øge konkurrenceevnen.[22] Men hermed mistede SD også *sin* raison d'etre. Nyliberal politik kunne ligeså godt føres af de borgerlige og SD afgav frivilligt regeringsmagten.

Selvom LO-formand Thomas Nielsen i sin kongresberetning »Nu skal der flyttes hegnspæle« i okt. 1979 afviste alle påstande om fagbevægelsens magtstilling som »absurde«, så viste SD's strandede indkomstpolitik i 70'erne ganske tydeligt, hvem der reelt bestemmer arbejderbevægelsens linie i disse forhold.

To slags socialdemokrater og tre slags LO-folk

Den asymmetriske udvikling i SD's og LO's styrkepositioner har på den ene side gjort partiet stærkt afhængigt af LO's velvilje, især på arbejdsmarkeds- og lønområdet. Samtidig har der på den anden side også været stærke kræfter, der har udgjort et pres i retning af øget politisk afstand mellem SD og LO.

I det ydre er det undertiden kommet til udtryk ved en deling af SD i

en »fagforeningsfløj« og hvad vi kan kalde en mere autonom »idefløj«. På LO-siden synes den stærke vækst at have impliceret en forholdsvis stabil politisk differentiering i en venstrefløj, en socialdemokratisk og en borgerlig fløj.

Baggrunden er i grove træk den stærke differentiering af den sociale struktur, der er sket siden 1945. Mellemkrigstidens relativt præcist afgrænsede »arbejderklasse« er i stigende grad blevet opløst i en række brede og diffust afgrænsede kategorier af privatansatte arbejdere og funktionærer, offentligt ansatte og understøttede (incl. pensionister), uddannelsessøgende m.fl., som i dag må anslås at udgøre tilsammen 80-90% af hele den voksne befolkning.[23] Den udvikling presser SD i retning af et bredt favnende folkeparti, der må tage hensyn til andet end den veldefinerede »arbejderinteresse«, som kærnetropperne i LO traditionelt har stået som eksponent for.

Det er naturligvis ikke noget nyt fænomen. Opblødningen af rollen som specifikt arbejderparti blev vel allerede tydelig med programmet »Danmark for Folket« 1934. Men den stærke sociale forandring i efterkrigstiden, og specielt de stærkt voksende grupper af offentligt ansatte og understøttede, som i nogen grad har bevirket en »opløsning« af den gamle klassestruktur, må antages at have forstærket muligheden for politiske divergenser mellem SD og enten hele LO-området eller skiftende sektioner af LO.

Denne type konflikter viste sig tydeligst i tiden lige før SD gav op og overlod regeringsmagten til de borgerlige partier i efteråret 1982. En artikel i LO-Bladet i foråret 1982, hvor to »faglige socialdemokrater« klagede over de socialdemokratiske partiforeningers tendens til at »boykotte, hvad der har med LO at gøre«, rejste en lang intensiv debat, som LO senere samlede og publicerede som pjece.[24]

Debatten, som aktiverede en række ledende folk i både parti og fagbevægelse, afdækkende først og fremmest et stærkt følt modsætningsforhold mellem socialdemokrater i og uden for LO – eller måske rettere i og uden for den offentlige sektor. Hele indholdet kan næsten gengives ved udførligt at citere de to LO-folk, der gav stødet til diskussionen:

> »Vi møder faktisk blandt partiforeningerne den opfattelse, at der er to slags socialdemokrater: Dem der bare er socialdemokrater og dem, som er faglige socialdemokrater. Og de sidste er ikke så velsete...man mener, at partiet har eneret på det politiske arbejde, og at fagbevægelsen ikke skal blande sig. Men det er nødvendigt, at vi gør det. F.eks. har fagbevægelsen et syn på reallønnen, som er mere realistisk end partiforeningernes. Disse sætter i mange tilfælde det ideologiske over det realisti-

ske, og hetzer i nogle tilfælde mod LO på næsten samme måde som de borgerlige blade...I partiforeningerne mener man, at det er i orden til stadighed at udbygge med svømmehaller, institutioner og sportspaladser. Uden tanke for, at de skattestigninger, som vil fremkomme heraf, yderligere vil udhule lønmodtagernes realløn.«[25]

En af de lokale partifolk, der først svarede på kritikken, var karakteristisk nok medlem af Danmarks Lærerforening. Og så kørte diskussionen frem og tilbage om de mange socialdemokrater med en ikke-faglig (endda ofte akademisk) baggrund og fagforeningernes behov for at få en stærkere placering i partiet.

Det almene indtryk, som debatten efterlader, er at mange »faglige socialdemokrater« føler sig tilsidesat og trængt ud til fordel for »ikke-faglige socialdemokraters« forsøg på – med Jens Risgaard Knudsens ord – at gøre arbejderbevægelsen til »en politisk forsøgsmark for teknokratiske synspunkter eller personlige politiske ambitioner«.[26]

Sideløbende med at den traditionelle arbejderklasses differentiering presser SD i retning af et »catch all« parti, der søger stemmer fra alle sider, har udviklingen imidlertid også gjort de organisatoriske og politiske forhold i LO særdeles brogede.

Det er ikke lykkedes mig at finde pålidelige tal, der kan angive fagbevægelsens medlemsfordeling på ansættelse i industri, service og den offentlige sektor frem til 1945. Men alt peger på at langt hovedparten af fagforeningsmedlemmerne på det tidpunkt var rekrutteret blandt manuelt arbejdende faglærte og ufaglærte i den private sektors produktive erhverv.

I dag er 48% ansat i industri- og byggefagene, 21% i handel, tranport og service og 31% i stat og kommune. Men ser vi f.eks. på de fem største forbund, som udgør ialt ca.70% af LO's samlede medlemsskare, er der stor forskel på hvor man har medlemmerne koncentreret:[27]

	Industri og bygge, anlæg	Handel og service	Stat og kommune	Medl. ialt
HK	16%	53%	31%	317469
SID	71%	23%	6%	306317
Metal	95%	0%	5%	143001
DKA	0%	0%	100%	118346
KAD	52%	13%	35%	98333

Den fordeling giver (ved siden af det gamle fjendskab mellem SID og Metal) rige muligheder for konflikter mellem »private« og »offentlige« fagforeningsmedlemmer. Metal har f.eks.i forbindelse med overenskom-

ster splittet det private og offentlige område ved at hævde det urimelige i, at offentligt ansatte kategorier gennem taktregulering o.l. forsøger at få andel i de produktivitetsforøgelser, der er skabt af et hårdere slid i den private sektor.

Der foreligger mig bekendt ikke oplysninger om LO-medlemmernes politiske tilhørsforhold fra 30'erne eller den umiddelbare efterkrigstid. Men meget tyder på at fagbevægelsen sideløbende med væksten i medlemstallet har oplevet en stigende politisk differentiering. Undersøgelser i perioden fra 1953 til 1988 viser således at den andel af egentlige »arbejdervælgere«, der stemte på SD er faldet nogenlunde jævnt fra over 70% i 1953 til omkring 40% i 1988.[28]

En stikprøveundersøgelse fra 1987 viste følgende billede af partivalget inden for de fem største fagforbund:[29]

	Venstrefløjs-partier	Social-demokratiet	Borgerlige partier	Ialt
HK	23%	33%	44%	100%
SID	31%	42%	27%	100%
Metal	28%	47%	25%	100%
DKA	20%	48%	32%	100%
KAD	17%	63%	20%	100%

Få af LO's fagforbund kan åbenbart fremvise et flertal af socialdemokrater. Det har naturligvis ikke gjort det let for forbundsledelserne at fastholde den nære tilknytning til SD, ligesom der synes at være stigende besvær med at forhindre »udbrud« mod højre – jfr. f.eks. »HT-konflikten«, HK-oprøret »Danske Funktionærer og Tjenestemænd« og de kristelige fagforeningers vækst som følge af Jyllands industrialisering.[30]

Men disse interne vanskeligheder i LO skal jeg ikke komme nøjere ind på her. Det væsentlige er spørgsmålet om, hvordan den skitserede udvikling har berørt forholdet mellem SD og LO.

Det spørgsmål er meget svært at vurdere generelt. Svend Auken sammenlignede engang forholdet med »et ægteskab, der, selv om det stadig udgør en stabil forbindelse, har mistet lidt af tidligere tiders glød, og hvor ægtefællerne måske i nogen grad er vokset i forskellig retning«.[31] Det virker på en gang meget præcist og lidet informativt.

Et forsøg på en sammenfatning

Der er ingen tvivl om at parterne er vokset fra hinanden, hvilket SD's brede vælgerbasis og partispredningen i LO kraftigt signalerer. Det må betyde at det generelt er blevet vanskeligere, at opnå enighed om større politiske »pakker«. LO har store ikke-socialdemokratiske grupper at legitimere sig overfor, ligesom SD må tage hensyn til kategorier uden for LO-området.

På LO-siden må de mange potentielle modsætningsforhold, både mellem fagforbund (SID og Metal) og mellem partifløjene, sikkert tolkes i retning af en almen svækkelse. I hvert fald kan de tvinge LO til at gå på kattepoter i alle spørgsmål, som kan aktivere splittelserne.

Et udtryk for en sådan almen politisk svækkelse af LO er en klar tendens til at de store forbund uafhængigt af hinanden er begyndt at formulere hele »partiprogrammer«, der går langt ud over de traditionelle opgaver for fagligt arbejde. På sidste kongres vedtog SID f.eks. en udtalelse med »særlige afsnit om boligpolitik, industripolitik, jordbrug, fiskeri, trafikpolitik, EF, pensionsreform, miljø, uddannelse, arbejdsmarked, sundhedspolitik, familiepolitik og skattereform«.[32]

Disse brede felter, som HK, Metal m.fl. også mobiliserer meninger om, bliver let til et disharmonisk kor af vidt forskellige politiske krav, ønsker og kæpheste. Dem har LO svært ved at formulere sammen til en fælles linie. På disse almene felter vil SD altså i stigende grad stå uden klar »vejledning«.

Til gengæld formulerer LO sig så meget desto skarpere på de snævre områder, hvor man er sikker på at repræsentere en almen lønmodtagerinteresse. På områder som løn, beskæftigelse o.l. bliver anbefalingen fra en samlet LO-kolos meget let til et »must«, som SD vil have svært ved at ignorere. Det blev tydeligt under 70'ernes krisepolitik.

Sammenfattende må jeg tolke udviklingen sådan, at båndet mellem SD og LO bliver stadig mere kompliceret og modsætningsfyldt.

På alle felter uden for fagbevægelsens traditionelle interesseområde får partiet svagere og mere uklare anbefalinger fra LO som helhed. Det har gjort det lettere at spille på fagbevægelsens interne modsætninger – og SD synes derved at have vundet en vis manøvrefrihed til at blive et »ideparti« for »ikke-faglige« socialdemokrater.

På de snævre punkter, der vedrører LO's traditionelle domæne, dvs. løn, arbejdsvilkår, forhandlingsfrihed, understøttelsessatser m.m. har SD derimod tabt autoritet p.gr.a. den svage parlamentariske position. Her

fastholder fagbevægelsen stærkere end nogenside SD i en tvangstrøje, der efter 1975 viste sig at gøre det umuligt for partiet at føre nogen anden form for krisepolitik end den, der pegede lige mod Knud Heinesens berømte »afgrund«.

Man skal være forsigtig med at gøre politiske forudsigelser. Det er næsten en *contradictio in adjecto.* Men hvis man tager afsæt i partiets nuværende parlamentariske styrke, er det svært at finde noget i programmet »Gang i 90'erne«, der ikke peger tilbage på en gentagelse af problemerne i 70'erne.

Noter

1. J.Jensen og C.M.Olsen: Oversigt over Fagforeningsbevægelsen i Danmark, Kbh.1901, s.18. Fotografisk genoptryk Sydjysk Universitetsforlag, Esbjerg 1981.
2. Citeret efter Svend Auken: »Fagbevægelsen som politisk instrument«, i J. Mølgaard m.fl.: LO – magt eller afmagt?, Kbh.1972, s.162.
3. AOF: Arbejdsmarkedets Håndbog 1989, s.451.
4. Svend Auken, Op.cit. s.165.
5. Citeret efter Svend Auken m.fl.: Midt i strømmen, Fremad 1982, s.176. En kommende pensionsreform kan tænkes indført efter samme model.
6. Citeret efter Claus Bryld: Det danske Socialdemokrati og revisionismen, Bd.2, GMT 1976, s.262.
7. Jfr. O. Bertolt m.fl.: En bygning vi rejser, Bd.2, Fremad 1954, s. 192.
8. Interview med Ritt Bjerregård i LO-Bladet 22.4.82.
9. Walter Korpi: »Sweden: Conflict, Power and Politics in Industrial Relations«, i P.B.Doeringer et al: Industrial Relations in International perspective, London 1981, s. 193 ff.
10. Gösta Esping Andersen: Social Class, Social Democracy and State Policy, Copenhagen 1980, s.73.
11. Statistisk Årbog 1946, Statistisk Tårsoversigt 1988, og (vedr. organisationspct.) Steen Scheuer: Fagforeninger mellem kollektiv og profession, Kbh.1985, s. 236.
12. Johannes Andersen: Socialdemokratiet i 70'erne, Kbh. 1978, s. 145 og Information den 26.8 1980. Tallene for 80'erne kender jeg ikke, men det må formodes at det er lykkedes at stabilisere medlemstallet, måske med en lettere fremgang de sidste par år.
13. Jfr. oversigt hos Lars Bille: Party system and change in Denmark, Institut for Samfundsfag og Forvaltning, Arbejdspapir 1988/3, s.33-34.
14. Jfr. Jens Hoffs analyse af arbejderklassens omstrukturering andetsteds i denne årbog.
15. Jfr. Gøsta Esping Andersen, Op.cit, som f.eks. fremhæver boligpolitikkens svækkende deling af vælgerkorpset i lejere og ejere.
16. Et symptom på svigtende tillid i offentligheden var at SD i 60'erne mistede halvdelen af den vundne støtte blandt (mindre) selvstændige i byerhverv. Jfr. Ingemar Glans: »Langtidsudviklingen i dansk vælgeradfærd«, i Jørgen Elklit og Ole Tonsgaard: To folketingsvalg, Politica 1989, s. 58.
17. Bjørn Meidell: DKP og storstrejkerne i 1956, Kbh.1976.
18. Arbejderen, DsF 15. sept.1956 s. 201.
19. Flemming Ibsen og Henning Jørgensen: Fagbevægelse og stat, bd. 2, Kbh.1979, s.366.

Siderne 331-373 rummer en grundig gennemgang af SD's gentagne indkomstpolitiske indgreb i 70'erne.

20. Citeret efter Information den 21.okt.1978. Se også Chr. Kelm Hansen: »Et håb om at partiet nu forlader den farlige linie«, Ny Politik nr.10, 1978, s.21.
21. Tage Bild: »Det danske overenskomstsystem og krisen«, Nordisk Tidsskrift för Politisk Ekonomi, nr. 11-12, 1981.
22. Jfr. Tage Bild og Henning Jørgensen: »Farvel til de decentrale forhandlinger«, i Finn Bønsdorff: Samarbejde og konflikt, Kbh.1983, s. 166 ff.
23. Tage Bild og Jens Hoff: Party System and State Dependents, Institut for Samfundsfag og Forvaltning 1988, s. 6.
24. LO-Tema: Socialdemokratiet og fagbevægelsen, u.å. (men vistnok efteråret 1982).
25. LO-Tema, Ibid, s.1-2.
26. LO-tema. Ibid.
27. Udregnet på basis af en oversigt bragt i LO-Bladet den 5.okt 1989 i anledning af diskussionen om en ny kartelstruktur.
28. Ingemar Glans, Op.cit. s. 56.
29. Jørgen Goul Andersen: »Social klasse og parti«, i Jørgen Elklit og Ole Tonsgaard (red), Op.cit. s. 184. Som Goul Andersen påpeger er der stort set ingen partipolitisk forskel mellem SID og Metal, hvilket er overraskende fordi de ellers er kendt for at repræsentere modsatte poler indenfor LO. (Men der kan naturligvis også være en forskel mellem »højre-« og »venstresocialdemokrater«).
30. Bent Honoré: Den kristelige fagbevægelse, Randers 1985, s. 160 ff.
31. Svend Auken, Op.cit. s.163.
32. Fagbladet 29 sept.1989, s.5.